

Buk pa Daniel - Namba 188

Ki Raphia i Panium: Nyuto rwom me janabi pa lweny me con

Jeff Pippenger

2024-04-18

Lweny ma i Raphia ki lweny ma i Panium, gin matime aryo me lok me cawa ma rwate, ma otime i kare mapat ki i kit mapat; ento gi tye ki tiyo madwong i lok me cawa pa Yudea ma con kacel ki piny ma ocung kede. Lweny ma i Raphia otime i mwaka 217, kare ma Yesu Kristo pe onywalo. Lweny ma i Panium otime i mwaka 200, ikin lobo pa Seleucid (rwot me tung cen) ki lobo pa Ptolemaic (rwot me tung turo). Lweny aryo man gi tye kacoyo i vesi 11-15 me Chapta 11 pa Daniel. Lweny aryo man otime anyim dwogo-cing pa Maccabeo ma otime i mwaka 167, kare ma Yesu Kristo pe onywalo.

Lweny pa Panium ocako nying ne ki gin me piny ma tye macokcok, Got Panium, kama lweny otime. Nying Panium ocweyo ki lajok pa Giriki ma nyinge Pan, ma bot en kany ot me woro kityeko weko. Kabedo onongo ki waco ni Panium pien rwate kwede woro pa Pan. Ot mapol me woro dok dok ki waco ni Ka Lworo pa Pan, me nyutu tic ne calo kabedo me lwooro pa dini ki woro ma kityeko weko bot lajok Pan. Lok "Nymphaeum" nyutu monyumentu onyo abila ma kityeko weko bot nimfi me pii i dini pa Giriki ki Loma me con. Ot mapol me woro i Panium tye ki grotto ki wang pii me kit lobo, ma ki geno ni nimfi gibedo iye; ci pien, kare mukato ki waco ni Nymphaeum pa Panium.

Bang'o ka Herod Philip, wu pa Herod Madit, oyubu odoco kabedo madit kede omedo ne madit, gicoyo ne "Caesarea Philippi" pi yaro pa Rwot madit pa Loma, Caesar Augustus, ki Herod Philip keken. Boma pa ot pa lamo obedo tyen me lamo ma rwate i kabedo madit man.

I cawa pa Emperor Augustus, ot lamo onongo ogoyo okweno odoco, onyo onongo oloko nying ne pi yaro pa Augustus; man onongo nyutu lamo pa rwot pa lobo kede keto tic me lamo pa Rooma i kit me lamo pa piny man. Kabedo i iye cing me con pa Caesarea Philippi, ma i kany obedo ot lamo pa Pan, onongo ikare mukare kigoyo nyinge 'Gates of Hell' onyo 'Gates of Hades'.

I coc 16–19 me dul 11 me Daniel, kityeko yaro kabedo adek me piny ma Rome ma pagan myero oloyo, pi me kete bedo lwak namba 4 i porofesi me Baibul; kede ni en obedo Rwot me Bor i dul man. I coc 16, laoo me lweny me Rome, Pompey, kityeko nyutu ni oloyo Suriya i 65 BC, ci dong oloyo Yerusalem i 63 BC. Coc 17–19 kityeko nyutu loyo pa Julius Caesar i Misiri, ma obedo gin namba 3 i gin ogeng adek. Lweny pa Actium i 31 BC, omiyo cako higa 360 ma Rome ma pagan onongo bedo rwot ma loyo weng, me pong pa coc 24 i dul 11 me Daniel.

I aya 20, ki nyutu kare me tedo pa Augustus Caesar, ci i gin mukato me kare eno Yesu onywale. Ci i aya 21 ki 22, ki nyutu kare me tedo pa Tiberius Caesar ma rac; ci kamano en aye alama me kare ma kigoyo Kristo i Musalaba. I aya 23, ki nyutu alyansi ma Ayahudi me Makkabeo odonyo iye kwede Ruma ma pagani; ci kamano, tul me lok me mukato ma ocake i aya 11 ocung kany, ci lok me mukato odwogo cen i kare me 161 BC ki 158 BC.

Lok 23 nyutu raca pa Maccabee, kadi bed ni pe tero jami weng pa raca me porofeti pa gi; ento lok me kit con tero jami weng. I higni 217 me con Kristo, lweny me Raphia otime, ci i bang oweko ne rwot lacer otyeko weko Misiri oyubu. Ka rwode Seleucid ki rwode Yunani giketo cike me wiromo rwot lacer i higni 200 me con Kristo, Rome okweke iye i kit con, omako tic me gwoko rwot lacer pa Misiri. I higni acel keken en meno, lweny me Panium otime. Ci i higni 167 me con Kristo, lweny me gurila pa Maccabee ocake.

Lweny ma Makabee ocako ocake i Modein i mwaka 167 ki con pa Kristo, ci ne pe keken Makabee gi goyo lweny ikom Lo Selekid, ento bende gi goyo lweny ikom jo-Yahudi ma gi moko ni tye i kube ki Lo Selekid. Lweny man ne ocake pi kit pa dini, ci kityeko timo ikom luki ma i iye ki luki ma i woko. I mwaka 164 ki con pa Kristo Makabee negi dwogo keto Ot pa Lubanga i kit me rwako, ci teko man ki par-dwogo ki yubu pa Jo-Yahudi ma gi lwongo Hanukkah. I mwaka en Antiochus Epiphanes ma nyingne onongo oyutu maber i marac otho. Ci i 161 ki con pa Kristo dok i 158 ki con pa Kristo, “kube” me verse twenty-three kiketo ki Roma.

Lok ma oromo pire keken pi Maccabees, kwanyo-gi woko, kacel ki kica-gi ki Rome, nonge i rek 23, ento lok me cawa pa Dinasti Hasmonean ocake i Modein i 167 BC, kede odongo i kare pa lub. Jo ma odwogo me agiki pa Dinasti Hasmonean obedo Jofarisi me kare pa Kirisito. Kumeno, tye rek me lanen pa lok me cawa pa Judaizim ma otyeko yiko woko, ma kinyutu kede Maccabees, ma ocake i 167 BC i kwanyo woko me Modein, ma otum i rek 21 ki 22 ka Yesu oketo i lub.

Rekgi odonyo i kare me yubu i lok ma apar abicel, ka Roma, pi kare me acaki, ki kom Pompey, oloyo Jerusalem. Mito mamalo pa Pompey, ma omiyo okelo balo woko i Jerusalem i kare meno, obedo ruc ma tye ikin dul aryo pa Dinasti Hasmonean. Ki kare meno (63 BC), Yuda obedo i cing pa Roma. Dinasti Hasmonean pa Makkabee ocako ki kit porofetik i lweny pa Modein i 167 BC, ci i 63 BC kiketo i tung pa Roma. I kare ma pinywiny ki acaki pa rek meno, Makkabee gicako ci ginongo kontrak kwede Roma, i 161 BC nyaka 158 BC. Gibedo i tung pa Roma ki 63 BC nyaka Musalaba ki balo woko me agiki pa Jerusalem i mwaka 70.

Rek me lanabi pa Jo-Makkabee obedo rek pa Judaismo ma otung woko, ci dong nyutu calo rek pa Protestantizimo ma otung woko. Cak ki Lweny pa Panium oko i Cik me Sande ma i lok apar abicel, gin matime me lanabi pa 200 BC, 167 BC, 164 BC, kacel ki rwom man ki 161 BC oko i 158 BC, bina time odoco i mukato pa Protestantizimo ma otung woko. Alama me yoo magi bina time i mukato pa Presidente ma aboro, ma obedo i but abiro, i anyim Cik me Sande. 200 BC nyutu rek ma i woko pa tung pa Ripablikan, i kom 167 BC ma nyutu rek ma iyie pa tung pa Protestantizimo ma otung woko.

Gin ma nyutu yoo man, tutwal, pe kineno i iye rek me mukato pa ot pa rwodi Hasmonean; ento bene gibedo but me mukato ma pe kineno me Daniyeli 11:40. En aye rek ma obedo but me “dul eno pa poroci pa Daniyeli ma rwate ki cawa me agiki.”

Adwogi ni dini pa Yahudi cwalo Hanuka i par lweny pa jo Makkabi, pe tero jo Makkabi labongo jo mar kica. Pien kwanyo ma otime, Shekina pe odwogo matwal i Hekalu ma kiyiko dok kinyuma ki cogo me mwaka sabini. Lok ma agiki pa lanen obino ki i bot Malaki, ka macalo mwaka mia aryo anyim jo Makkabi. Kit mukwongo me jo Makkabi nyutu ni gikwalo ladit me lo piny bene timo tic

pa Ladit me Jadolo—richo acel keken ma Ptolemy pa Misri ne temo, ki ma Rwot Uziya bene ne temo. Kit ma kicwalo iye nyutu ni Jwok ocing woko me gengo Ptolemy ki tic ma oruc i gin maleng, ki Lok pa Jwok nyutu maber ni Jwok ocing woko ka Rwot Uziya ne temo timo tic pa jadolo ki pa rwot. Yweyo ma agiki me laline me rwotgi en jo Farisi. Peke tye adwogi me poko ni jo Makkabi obedo cal me kica, kata kadi jo Yahudi me kombedi bedo kwede yeyo ducu me mukwongo botgi.

Yubo pa Protestanti ne ocako i cawa pa Luther, kede en ne obedo yubo ma mede anyim. Pe ne obedo tradison manyen, pien Yesu kede disipul pa En ne obedo Protestanti; en ne obedo miyo cing i adum me histori, ma i iye Luther kede jo me yubo mukene gumiye cing. Agiki ma rwom malo pa yubo man ma mede anyim ne obedo Muvimenti pa Millerite. Lubanga pe ne mito keken me miyo jo me yubo i acaki cing i bal pa Babilon; ento ne otamo me kelo gi i rieko ma opong pi cik pa En, kede tic pa En i kabedo maleng i Pol. I dwe me Eprel 19, 1844, Protestanti ne gi yweyo woko ler me yubo ma mede anyim, kede ne gi obedo Protestanti ma odwogo cen.

Jo Millerite ma atir gi omiyo gi “mantle” kede gikwedo gi i Kabedo Maleng Maloyo Weng me tyeko tic me bedo Kristiani Protestant ma orumo. I 1863, gin ma gi omiyo gi “mantle”, kun pe winjo, gi weko woko “mantle” pa Protestantism, kede giketo “mantle” pa Laodicea. I kare me agiki me keto lacim pa 144,000, ma ocake lacen pi 22 mwaka ki September 11, 2001, i 2023, Leona pa dul me Yuda tye ka yabo lacim ikom gin atir ma opongo historia ma okano me rere 40 me Daniel lawi 11, ma en historia ki pobo woko pa Soviet Union i 1989 oko bot cik me Sunday ma tye cok ki bino. I timo man, En oyabo lacim ikom historia me Judaism ma ogwen woko, pi cal me Protestantism ma ogwen woko.

Rek aryo pa jo Lubanga ma gityeko dwogo bor ki iye—ka obedo pa Juda me adier onyo pa Juda me liling (piny aryo ma loyo maleng)—gicok kwede tedo Kyerusalem; me acel i 63 BC, me aryo i cik me Sande ma bino cokcok. Rek aryo eni tito lweny ma kigonyo gi ki yie me lamo ma pe atir. Rek aryo bene tito lweny ma ogamo ki ter pa paro me lamo pa Giriisi, kede gicok kwede jo ma gityeko dwogo bor gubedo i loc pa Rooma. An atye ka nyutu lweny adek me lok me coc namba 40, ma tito poto woko pa Bung me Soviet i 1989, Lweny me Ukraine, ki Panium i kare me cik me Sande, pi tic me nyutu patpat ma tye i tung ki lweny adek eni ki lweny adek me piny weng.

Lok pa Lubanga omiyo ciko pi bal ma obedo ka bino; ka pe giconyo man, piny pa jo Protestant bi ngeyo atir ngo ma dwaro pa Rome en aye, keken ka kare dong odii pi welo i akwer. En tye ka medo i twero ki dwon piny. Puro pa en tye ka cweyo teko gi i ot me cik, i kanisa, ki i cwinya pa jo. En tye ka keto ot pa en ma iye malo ki madongo, i kabedo me imaro ma i iye lube pa con pa en gubiro dwogo tim. Ki bur ma ngwec, ki pe gineno, en tye ka medo teko pa lweny pa en me kelo dwaro pa en anyim, ka kare obino me kuro. Gin weng ma en tye ka dwaro en aye kabedo me twero, ki man dong kityeko omiyo ne. Wabi oyot neno ki wabi winyo ngo ma dwaro pa yore me Rome en aye. Ngat mo keken ma bi geno ki bi winyo lok pa Lubanga, kwer ki lube gubiro donyo iye.

Cako ki aya apar, ma tito opud piny pa Soviet Union i 1989, nyo i Lweny pa Panium i aya apar abic, Paapasi obedo dong “ka medo ki lwak me lweny pa iye me cobo anyim tic pa iye pire kene, ka kare bino pi oko pa iye.” Aya magi nyuto kit me porocec ma en “otit” ma Paapasi otyeko keto,

ma pe binyalo “wot woko” ki iye. I lweny me agiki, ma kiketo ne calo Lweny pa Panium, cal pa lati bin yubo i United States. Yubo pa cal en obedo tem me agiki pi jo pa Lubanga i nino me agiki.

Rwot onyuto an maber atir ni kicweyo cal pa nyama mapwod pe ojuko cawa me temo; pien en obedo temo madit pi jo pa Lubanga, kede kwede biki juko yore me bedo mamegi ma pe otum. ... I Kwac pa Yohana 13 lok man kiweyo atir piny piny; [Kwac pa Yohana 13:11-17, kicoyo iye].

Man en tem ma jo pa Lubanga myero gitye kwede mapat ki kigi miyo gi muhuri. Jo weng ma gityeko nyutu bedo adwonggi bot Lubanga, ki gwoko cikke ne, kacel ki pe gamo Sabato mape atir, gubedo i kom cal pa Rwot Lubanga Yehova, kacel ki gubino gamo muhuri pa Lubanga ma tye kwo. Joma gubalo adieri ma ocake ki polo, kacel ki gamo Sabato pa Sande, gubino gamo alama pa nyama me cogo. Manuscript Releases, volume 15, 15.

Cako me timo kit ma calo ngwec kinyutu kwede kare ma giketo rwom kwede Loma. Rye me Protestanti pa United States obedo nyiri pa Loma i mwaka 1844, kede kamano cako me tariik pa gi o dwogo aa i agiki me tariik pa gi, ka gi dwogo pito cing me luwo cal pa min gi.

Aneno ni lewic ma tye ki luny aryo tye ki dho pa drakon, ki twero ne tye i wii ne, ki cik obi aa ki dho ne. Eka aneno Min pa randi; ni min pe obedo nyithine, ento keken, ma pe rwate ki gi. Otyeko ceng ne, ki dong okato, ki nyithine—but me Protestant—gi obedo gi ma bino anyim me donyo i tung me tic, gubedo timo paro acel calo ma min onongo obedo kwede ka otwere jo ma maleng. Aneno ni ka min tye ka poko piny i twero, nyithine bene tye ka medo, ki i kare macok coki gubitiyo ki twero ma min onongo otito con.

Anen ni kanisa ma ki nying kende kede jo Adventista ma ki nying kende, calo Judas, bicedo wa bot jo Katolika pi nongo twero gi me bino yaro adwogi. Jo lalar i kare eno bino bedo jo ma pe ngene tutwal, ma jo Katolika pe ngene gi tutwal; ento kanisa kede jo Adventista ma ki nying kende ma ngene geno wa ki tice wa (pien gi neno wa marac pi Sabiti, pien pe gi twero me goyo piny ne) bicedo jo lalar, kede bicobo gi bot jo Katolika ni gin jo ma gikweyo cikke pa lwak; man en ni, gi gwoko Sabiti, kede gi pe gwoko Sande.

Eka Jo Katoliki gimiyi Jo Protestanti cik me medo anyim me nywako cik me waco ni, dano weng ma pe bi gwoko ceng acel me wik i kabedo pa ceng abiro me wik, biketo gi i tho. Jo Katoliki, ma gin mapol, gibicungi Jo Protestanti. Jo Katoliki gibimiyo teko gi bot cal me kisolo. Kadong Jo Protestanti gibitimo kit ma min gi otimo con me ketho jo maleng. Ento, pud pe cikgi okelo adwogi, jo maleng binywak woko ki Dwol pa Lubanga. Spalding ki Magan, 1, 2.

I coc man tye dul aryo me “nominal,” ma nyutu ni “i nying kende,” ma giywayo jo Lubanga ma gi rwate bot Jo Katolika. Ngec pa Ellen White pi kanisa ma i nying kende kacel ki Adventist ma i nying kende orumu ki gin ma ginyutu ikare me agiki; pien, i ngec ne, “Adventist ma i nying kende” obedo nyutu Kristiani ma okwaco ni gene dwogo pa Kristo. Ento lanabi waco mapol pi ikare me agiki loyo kare ma gitye kwede, kacel ka, “Adventist ma i nying kende” ikare me agiki nyutu kanisa me Seventh-day Adventist ma i Laodicea, kede kanisa ma i nying kende gin nyithindo pa jo ma gubedo nyiri pa Loma i 1844.

Seventh-day Adventists gibiro cayo jo “ma pe ngene,” ma gin lamal pa Lubanga ma adwogi, pien “pe gi twero kwanyo woko adwogi me Sabat,” ma nyutu Sabat me piny me bedo ikuc. Kanisa me Seventh-day Adventist pwodero ni gi kwako nino me 7 calo nino me pak, ento i nino me agiki Sabat ma pe gi twero kwanyo woko en aye “seven times” me Levitiko 26, ma en obedo adwogi me cungu ma acel ma gikwanyo woko i 1863.

Lok ma wan kombedi tye ka tamo tye ka nyutu kit me poro ma rwate kwede gin ma cako ki i cik me Sande ma bino cok; ento temo ma agiki ma lubo cik me Sande, ki acaki otimo ii United States. Ka cik me Sande obino, United States bi goyo piny weng rwom me keto cal me leero; ento mapwod pe gitimo tic en, gin bi dong oketo cal me leero ii United States.

"Ka Amerika, piny me twero pa yecu, obi rwate ki Paapasi i juko cwiny kacel ki miyo dano me yaro Sabat ma pe atir, jo piny weng i dunya gibiro kelo gi i lubo yore mamego." Testimonies, volumu 6, 18.

“Piny mapat bi lubo kit pa United States. Kadi bene en tye ka medo anyim, ento bal acel keken bi bino bot jo wa i but weng me piny.” Testimonies, volume 6, 395.

Tem madit me jo Lubanga otime mapwod pe i kare me cik me Sande; pien i kare me cik me Sande, kare me kica pi Jo Seventh-day Adventist ogiko. Tem en kityeko yaro calo cako cal pa le me cawa, ci cal pa le me cawa en rwom pa Kanisa ki Gamente, kun Kanisa obedo ma tye ka cwalo lim pa rwom man. Macalo ni i 1844 Protestants obedo nyako pa Rooma, ento nyako en cal pa min; kamano Protestants ma oduki ki atir gibino tyeko tic ma rwate kwede i nino me agiki, pien Yesu kare keken cwalo cal me agiki pa gin ki cako pa gin.

Kit ma kityero kwede “rwate” i wic 23 me lacun 11 pa Daniel oyaro dano ma gimiyoy nyinggi ni gin ludi, ento gi yweyo adwogigi, i piny ma ber loyo, ma gitye ka temo yubu rwate ki Ruma. Kare 161 BC nyaka 158 BC nyutu yubu pa cal me lepa ma tyeko i Cik me Ceng Abicel.

Wa bino mede ki pwonye man i coc ma anyim.

Ento ‘cal pi le’ obedo ngo? Kendo en myero kitim nining? Cal otime ki le ma tye ki ruc aryo, kendo obedo cal pi le. Bende kiwaco ni en cal me le. Dong me ngene ngo ma cal en calo kede kit ma en myero kitim nining, myero wa kwan kit ma le tye kwede pire kene—Papasi.

Ka kanisa me acaki opobo woko kun oweko yot pa Enjili ki aketo cing ki kit pa joma pe yaro Lubanga, en oweyo Lamo ki twero pa Lubanga; ci, me loyo cwinye pa jo, en otemo nongo kony pa twero pa lobo. Gamo ne obedo Papasi, kanisa ma otyeko loyo twero pa lwak, ki katico kwede me medo kom bedo pa en pire keken, pire tek pi pinyruo pa ‘heresy’. Pi Amerika ma kigwoko kacel me yubo cal pa lewic, myero twero pa dini obedo ka loyo gamente me lobo i kit ma kanisa bene bi tic kwede twero pa lwak me timo jami ma en mito, pire keken. The Great Controversy, 443.